

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

СТАДНЮК ЮЛІЯ ЮРІЇВНА

УДК 373.5.016:911.2]:37.015.311(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ УМІНЬ УЧНІВ 6-8 КЛАСІВ У
ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (географія)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Покась Лілія Антонівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри психолого-
педагогічних дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Вішнікіна Любов Петрівна,
Полтавський національний
педагогічний університет імені В. Г.
Короленка, професор кафедри географії
та методики її навчання

кандидат педагогічних наук
Шиліна Наталія Володимирівна,
гімназія № 283 I-III ступеня м. Києва,
вчитель-методист вищої категорії

Захист відбудеться 09 вересня 2021 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.452.05 в Інституті педагогіки НАПН України, за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д.

З дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті <http://undip.org.ua/> та в науковій частині Інституту педагогіки НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д.

Автореферат розіслано 05 серпня 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. Г. Назаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В сучасних умовах соціально-економічних реформ в Україні, пов'язаних з державним курсом на євроінтеграцію, відбуваються трансформаційні зміни в системі закладів загальної середньої освіти. Головним завданням сучасної української школи є формування та розвиток в учнів умінь XXI ст.: критичного мислення, адаптування до змін, виявляючи розумову гнучкість, вирішення проблем, відповідальність за власні вчинки, командна взаємодія, робота з інформаційними джерелами, цифрова грамотність тощо. В умовах модернізації сучасної української школи принципового значення набуває розвиток особистості школяра, зокрема підвищення його творчого та інтелектуального потенціалу. Це зумовлює принципово нові підходи до формування мислення учнів на основі конструктивно-діяльній взаємодії. Особливості такої взаємодії полягають у відмові від авторитарного викладання предметів, пов'язаною з установкою на запам'ятовування готових знань; пріоритет - всебічний розвиток, проблемний освітній процес, особистісно-орієнтована освіта, всі методики, які сприяють вивільненню творчої енергії кожного учасника системи педагогічної взаємодії. Такі підходи до формування пізнавальних умінь учнів забезпечать готовність майбутніх випускників шкіл до пошуку шляхів творчого вирішення нових проблем.

Аналіз науково-методичної бази дослідження (І. Лернер, А. Матюшкін, М. Махмутов, М. Скаткін) дає підстави вважати, що знання, набуті в готовому вигляді, уміння, сформовані за зразком, не забезпечують розвиток творчих пізнавальних умінь людини. Лише через систему вирішення освітніх завдань, тобто засобами творчих завдань засвоюється зміст досвіду творчої пізнавальної діяльності та формуються пізнавальні уміння.

Проблема структурно-психологічної характеристики людини як суб'єкта творчої діяльності, психологічні особливості розвитку досліджена в роботах К. Абульханової-Славської, Л. Божович, Л. Попова, В. Петровського та ін.

Підходи до вивчення психолого-педагогічних умов формування умінь описано у працях В. Бондар, М. Гриньової, С. Кисельгофа, О. Коханко, Є. Мілеряна, А. Москаленко, К. Платонова, Н. Тализіної, К. Ушинського.

Дослідженням особливостей та закономірностей формування умінь займались А. Алексюк, О. Абдуліна, С. Архангельський, Г. Атанов, І. Богданова, О. Дубасенюк, Е. Кабанова-Меллер, В. Мельнікова, О. Левинов, Н. Лошкарьова, В. Сластьонін, О. Усова.

Вивчення психолого-педагогічних досліджень П. Гальперіна, Д. Ельконіна, С. Рубінштейна, Н. Тализіної дають підстави до висновку, що формування пізнавального інтересу та пізнавальної активності є складовими компонентами пізнавальної діяльності та сприяють формуванню умінь. Зокрема, вчені важливу роль надають пошуку засобів активізації і керування пізнавальною діяльністю і як результат формування умінь.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень А. Леонтєва, Н. Менчинської, І. Резвіцької, Д. Ельконіна свідчить, що для учнів основної школи актуальним є прагнення до самореалізації, до досягнень, до творчого самовираження, до діяльного пошуку себе.

Аналіз праць Д. Богоявленського, Н. Менчинської свідчить, що формуванню умінь учнів сприяють раціональні способи й прийоми розумової діяльності під час пізнавальної активності.

У працях І. Лернера, М. Махмутова, Т. Шамової доведено розвиток самореалізації, як результат сформованості пізнавальних умінь.

Дослідження мотиваційних основ розвитку умінь в процесі пізнавальної активності аргументовано та висвітлено в роботах Л. Божович, В. Ільїна, Г. Щукіної.

Дидактичний аспект даної проблеми висвітлюють Ю. Бабанський, С. Баранов, П. Гусак, Н. Воскресенська, В. Онищук.

Загальнометодичні аспекти даної проблеми досліджують вітчизняні та зарубіжні вчені О. Блажко (2006), О. Бульвінська (1998), Н. Грицай (2008), І. Кахдан (1997) М. Прокоф'єва (1997) та ін.

Теорія та методика формування дидактичних умінь учнів розроблялися у працях філософів: В. Біблера, Е. Войшвілло та ін.; психологів: П. Гальперіна, О. Леонт'єва, Н. Талізної; методистів: Н. Василенка, Г. Краснолабоцької, Л. Тимофєєвої, А. Усової.

Питання визначення шляхів, форм і методів формування умінь досліджували Н. Бежанова, А. Бойко, З. Захарчук, Н. Карапузова, Я. Кодлюк, Д. Кузнецова, О. Остряньська, Г. Селевко, Н. Скрипченко, О. Снісаренко, Л. Спірін, А. Супрун.

Аналіз праць М. Махмутова, Р. Малафєєва, В. Разумовського, М. Скаткіна дав змогу з'ясувати, що формуванню пізнавальних умінь сприяють нестандартні ситуації, які стимулюють учня до креативного та творчого вирішення поставлених завдань.

Методичні засади формування умінь широко розкрито в багатьох дисертаційних дослідженнях О. Бульвінський (1998), І. Войтовича (2006), І. Гончарової (2009), В. Кобаль (2005) Г. Кугуєнко (2009), А. Лозенко (2008р), М. Роговенко (2006), О. Резіної (2005), А. Усової (1970), Г. Ягенської (2012) та ін. Аналіз праць дає підстави до висновку, що одним із шляхів підвищення продуктивності освітньо-виховного процесу є розробка творчих завдань.

Творчі завдання як ефективний засіб розвитку пізнавальних і творчих здібностей, творчої активності особистості доведено в роботах В. Андрєєва, В. Загвязінській, І. Лернера, І. Малкіна, А. Матюшкіна, Н. Менчинська, П. Підкасистого, Н. Половнікова, В. Столина, А. Умана, А. Хуторського.

Методику використання творчих завдань у процесі становлення особистості учнів досліджено у працях відомих учених: Г. Альтшуллер, В. Давидова, А. Єсаулова, О. Леонт'єва, Т. Назаренко, С. Капіруліної, С. Максименка, В. Моляко, З. Слепко, О. Топузова.

Аналіз останніх публікацій засвідчив широкий спектр ідей щодо розвитку пізнавальних умінь представлено в наукових дослідженнях М. Скаткіна, І. Лернера (дидактика), Т. Солодовнікової (українська філологія), Г. Ламекіної (фізична географія), Н. Грицай (біологія); дослідженням формування ключових компетентностей займалися О. Блажко (хімія), А. Хуторський (дидактика); формування предметної компетентності доведено в роботах С. Клименко (хімія), С. Тросюк (географія).

Дослідження формування дидактичних умінь здійснено О. Арделян, О. Савченко (початкова школа); формування умінь до самоосвіти вивчали

Л. Коростіль (хімія); формування прогностичних умінь обґрунтовано А. Антонєць (математика), Г. Кугуєнко (хімія); формування умінь роботи з підручником розроблено в дисертаційних дослідженнях С. Бондаренко (початкова школа), Л. Горяної (біологія); формування екологічних умінь досліджено в роботах С. Горбушської (біологія), М. Крушницького (фізична географія); формування дослідницьких умінь вивчали О. Земка (українська філологія), О. Миргородська (географія), Г. Ягенська (біологія); формування умінь засобами творчих завдань досліджували Ж. Рудницька (фізика), Н. Підгорна (початкова школа).

Методичні засади оцінювання умінь учнів з фізичної географії висвітлені в працях В. Яценко (географія).

Проблемами застосування комп'ютерної техніки в навчальній діяльності присвячено роботи вітчизняних та закордонних педагогів та дидактів. Основні напрямки та принципи комп'ютеризації шкільної освіти описані в працях Р. Вільямс, Б. Гершунського, К. Маклін, та А. Ревунова.

Дослідження теоретичних основ формування пізнавальних умінь дало змогу зробити висновок, що цей процес підпорядковано загальним принципам і закономірностям освітнього процесу, в якому важливе значення має міжсуб'єктна взаємодія «вчитель-учень», яка ґрунтується на основі управління навчальною ситуацією в різних освітніх моделях. До того ж формування пізнавальних умінь є закономірним результатом досконалої системи навчання й виховання, спрямованої на всебічний розвиток активності як риси характеру дитини.

Вивчення науково-методичних джерел дає підстави стверджувати, що спеціального дослідження присвяченого вивченню процесу формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії засобами творчих завдань не проводилося.

Актуальність дослідження зумовлена наявністю суперечностей: між потребою суспільства в самодостатній особистості й обмеженими можливостями, які надають освітні установи для задоволення потреби учнів бути суб'єктами суспільного життя. Також між об'єктивною необхідністю формування самостійної, творчої особистості, які обмежуються набуттям необхідних для професійної діяльності знань, умінь, навичок. Між необхідністю і практичною затребуваністю самодіяльності та недостатньою розробленістю в теорії методики питання формування пізнавальних умінь особистості засобами творчих завдань.

Закон України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст., Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи, Укази Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації», оновлений Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, оновлені навчальні програми з географії вказують на необхідність формування умінь які допоможуть у розвитку творчої, високообізнаної та конкурентоспроможної особистості. Запорукою високого кваліфікаційного рівня є уміння застосовувати набуті знання у життєвих реаліях на практиці.

Особливого значення в цих умовах набуває якісна географічна освіта, розвиток якої неможливий без застосування ІКТ, про що йдеться в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». У документі наголошено про необхідність забезпечення сучасного освітнього середовища, яке необхідно для якісного викладання природничих наук. Про підвищення рівня природничої шкільної освіти свідчать результати дослідження PISA 2018 року.

Необхідність подолання виявлених суперечностей, суттєва практична й теоретична значущість розв'язання проблеми формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії, її недостатня дослідженість у теорії і практиці загальної середньої освіти зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до наукової тематики кафедри факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова в межах теми «Науково-методичні засади організації самостійної роботи студентів у процесі методичної підготовки майбутніх учителів предметів природничого циклу» (номер державної реєстрації 0109U001265).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол №4 від 29.11.2012 р.) та узгоджено із рішенням Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №1 від 29.01.2013 р.).

Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики формування пізнавальних умінь в учнів 6-8 класів через творчі пізнавальні завдання в процесі навчання фізичної географії.

Відповідно до мети були сформульовані **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу й узагальнення філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з'ясувати стан розроблення проблеми формування пізнавальних вмінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії.

2. Обґрунтувати методику ефективного формування в учнів основної школи пізнавальних вмінь у процесі навчання фізичної географії.

3. Розробити критерії ефективності методики формування в учнів 6-8 класів пізнавальних вмінь у процесі навчання фізичної географії.

4. Перевірити шляхом педагогічного експерименту ефективність розробленої методики.

Об'єкт дослідження – освітній процес з географії в учнів основної школи.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи та умови формування в учнів основної школи пізнавальних вмінь у процесі навчання фізичної географії.

Методологічна основа дослідження. Теоретичними основами дисертаційного дослідження стали нормативно-правові державні та концептуальні документи: Закон України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст., Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи, Укази Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в

Україні на період до 2021 року», «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації», Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти; праці вітчизняних та зарубіжних науковців, що стосуються проблеми формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії умов формування умінь (В. Бондар, М. Гриньова, С. Кисельгоф, О. Коханко, Є. Мілерян, А. Москаленко, К. Платонова, Н. Талізїна, К. Ушинський), особливостей та закономірностей формування умінь (А. Алексюк, О. Абдуліна, С. Архангельський, Г. Атанов, І. Богданова, О. Дубасенюк, Е. Кабанова-Меллер, В. Мельнікова, О. Левинов, Н. Лошкарьова, В. Сластьонін, О. Усова), мотиваційних основ розвитку умінь в процесі пізнавальної активності (Л. Божович, В. Ільїна, Г. Щукіної), методичні засади формування умінь (О. Бульвінський, І. Войтович, І. Гончарова, В. Кобаль, Г. Кугуєнко, А. Лозенко, М. Роговенко, О. Резіної, А. Усової, Г. Ягенської), методичні підходи до організації навчального процесу з фізичної географії (Л. Вішнікіна, М. Братко, Н. Гончарова, С. Кобернік, С. Капіруліна, Т. Назаренко, В. Надтока, Л. Покась, О. Топузов та ін.)

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань було застосовано комплекс методів дослідження: теоретичні – аналіз, порівняння, конкретизація та узагальнення змісту психолого-педагогічної літератури з метою з'ясування понятійно-категоріального апарату дослідження, установлення суті визначеної проблеми та пошуку методів її вирішення; емпіричні – педагогічне спостереження, анкетування, тестування, бесіди, контрольні роботи, самооціювання, вивчення продуктів діяльності учнів; педагогічний експеримент із метою перевірки ефективності методики формування в учнів основної школи пізнавальних вмінь у процесі навчання фізичної географії; статистичні – аналіз отриманих результатів педагогічного експерименту для перевірки рівня сформованості пізнавальних умінь учнів на основі критерію перевірки статистичних гіпотез за критерієм Колмогорова-Смірнова та кутовим перетворенням Фішера, а також для підтвердження вірогідності й надійності отриманих експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальну роботу проведено на базі закладів середньої освіти: спеціалізована школа №53 з поглибленим вивченням німецької мови, середня загальноосвітня школа №58, міста Києва, загальноосвітньої школа I-III ступенів № 22 міста Біла Церква Київської області, загальноосвітньої школа № 1 с. Пляшева Рівненської області, Пробійницька загальноосвітня школа I-II ступенів с. Пробійнівка Івано-Франківської області, загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 м. Котовська Одеської області.

Організація дослідження відбувалася упродовж 2013-2017 рр. за такими етапами: аналітико-констатувальний, формувальний і коригувально- узагальнюючий. На першому етапі – аналізувалася науково-педагогічна і методична література з проблеми дослідження. Визначалися мета і завдання наукового дослідження, розроблялися зміст анкет для вчителів та учнів, програма експериментального дослідження, визначалася експериментальна база для його проведення, проводилося анкетування. На другому етапі – проводився формувальний експеримент. Розроблено та апробовано модель формування пізнавальних вмінь учнів основної школи у процесі навчання фізичної географії. На третьому етапі – здійснювалося узагальнення

та систематизація одержаних результатів педагогічного експерименту; формулювалися висновки дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *уперше*: визначено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено умови, що забезпечують ефективність формування пізнавальних умінь учнів основної школи у процесі навчання фізичної географії; розроблено та теоретично обґрунтовано зміст методики формування пізнавальних умінь учнів основної школи у процесі навчання фізичної географії; модель формування пізнавальних умінь учнів основної школи на уроках географії, систему творчих завдань для формування пізнавальних умінь; *уточнено* сутність понять: «пізнавальні уміння», «творчі завдання», «формування пізнавальних умінь»; *схарактеризовано* ознаки творчих завдань, критерії оцінювання рівня засвоюваності учнями навчального матеріалу шляхом використання творчих завдань; *визначено*: критерії вимірювання ефективності формування пізнавальних умінь учнів основної школи у процесі навчання фізичної географії; оцінювання рівня сформованості пізнавальних умінь учнів на уроках географії; *удосконалено* форми, методи й засоби формування пізнавальних умінь учнів основної школи у процесі навчання фізичної географії; *подальшого розвитку набули*: теорія і методика навчання учнів основної школи фізичної географії; наукові уявлення про сутність і структуру формування пізнавальних умінь учнів основної школи у процесі навчання фізичної географії.

Впровадження результатів дослідження. Результати дослідження впроваджено в навчальний процес в закладах загальної середньої освіти: спеціалізована школа № 53 з поглибленим вивченням німецької мови (довідка № 159 від 15.11.2016 р.), середня загальноосвітня школа №58 міста Києва (довідка № 89 від 26.12.2014 р.), загальноосвітня школа I-III ступенів № 22 міста Біла Церква Київської області (довідка № 65 від 22.03.2016 р.), загальноосвітня школа № 1 с. Пляшева Рівненської області (довідка № 09 від 30.01.2015 р.), Пробійницька загальноосвітня школа I-II ступенів с. Пробійнівка Івано-Франківської області (довідка № 71 від 19.04.2016 р.), загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 м. Котовська Одеської області (довідка № 53 від 20.02. 2016 р.).

Особистий внесок здобувача. У працях, опублікованих у співавторстві, всі ідеї та розробки, які стосуються проблеми дослідження, належать здобувачеві. Із наукових публікацій, які видано у співавторстві з Л. Покась, розроблено та описано модель формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії. У дисертації використано лише ті матеріали, які становлять індивідуальний доробок автора. Зокрема, автором розкрито теоретичний аналіз стану педагогічної проблеми формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у навчанні фізичної географії; авторові належить ідея педагогічного впровадження принципів сталого розвитку для формування пізнавальних умінь учнів основної школи шляхом використання творчих завдань на уроках географії; охарактеризовано методичні основи формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії; визначено та запропоновано для використання систему творчих завдань як засобу формування пізнавальних умінь учнів; описано та проаналізовано результати анкетування вчителів щодо визначення педагогічної компетентності у формуванні пізнавальних умінь учнів 6-8 класів на уроках фізичної географії.

Апробація результатів дисертації. Матеріали дослідження на різних його етапах обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методики навчання природничих дисциплін (нині кафедра психолого-педагогічних дисциплін) факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Хід та результати дослідження оприлюднювалися на всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Історичні, філософські, мовні і методологічні тенденції розвитку сучасної освіти» (м. Харків, 4-5 грудня 2014 року) «Географія та екологія: наука і освіта» (м. Умань, 10-11 квітня 2014 року), «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції» (м. Київ, 24 квітня 2014 року), «Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи» (м. Глухів, 1-3 жовтня 2014 року); міжнародних науково-практичних конференціях: «Здобутки науки у 2014 році» (м. Київ, 27 грудня 2014 року), «Педагогіка і психологія в епоху зростаючого потоку інформації - 2015» (м. Будапешт, Угорщина, 3 травня 2015 року), «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXII Каришинські читання), (м. Полтава 21-22 травня 2015 року), «Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика» (м. Тернопіль, 21-23 травня 2015 року), «Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки та психології» (м. Львів, 27-28 листопада 2015 року), «Актуальні проблеми сучасної науки» (м. Відень, Австрія, 28 січня 2016 року), «Наука і освіта: проблеми, перспективи та інновації» (м. Кіото, Японія, 1-3 квітня 2021 року), «Результати сучасних наукових досліджень розвитку» (м. Мадрид, Іспанія 4-6 квітня 2021 року); звітно-наукових конференціях: «Єдність навчання та наукових досліджень – головний принцип університету» (м. Київ, 10 квітня 2015 р).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 14 публікаціях, з них 13 – одноосібні. Опубліковано 6 статей, з них – 4 у фахових виданнях з педагогічних наук, що входять до переліку затвердженого Міністерством освіти і науки України, 2 – у закордонних наукових журналах, що індексується в міжнародних наукометричних базах та 8 публікацій тез у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних літературних джерел – 212, додатків – 15. Повний обсяг дисертаційної роботи – 192 сторінок, основний зміст викладено на 154 сторінках. Робота ілюстрована таблицями (37), рисунками (19), коловими та стовпчиковими діаграмами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Обґрунтовано вибір теми дослідження, показано її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, проаналізовано стан розробки проблеми в психолого-педагогічній, дидактичній та методичній теорії та практиці навчання географії, визначено мету, об'єкт та предмет дослідження, сформульовані завдання роботи, схарактеризовано методи та етапи дослідження, вказано експериментальну базу закладів середньої освіти, розкрито наукову новизну, наведено теоретичне і практичне значення роботи; описано інформацію про апробацію та впровадження основних результатів дослідження дисертації.

Перший розділ дисертаційного дослідження має назву **«Формування пізнавальних умінь учнів у навчанні фізичної географії як педагогічна проблема»** в якому проведено теоретичний аналіз стану педагогічної проблеми дослідження, схарактеризовано понятійно-категоріальний апарат теми роботи. Визначено психолого-педагогічні умови формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії, розглянуто особливості застосування творчих завдань як засобу впливу на формування пізнавальних умінь учнів основної школи у процесі навчання. Проведене теоретичне дослідження проблеми формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії дає підстави стверджувати, що навчання географії в умовах становлення сучасної української школи має бути зорієнтоване на оволодіння учнями практичними знаннями, способами застосування їх в життєвій діяльності, пізнавальними уміннями що спонукають здобувача освіти до пошуку шляхів вирішення поставлених завдань за умов застосування власного набутого навчального досвіду.

Теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми дослідження з метою визначення фенологічного змісту терміну «пізнавальні уміння» показав, що уміння – це важливий елемент освітньої функції навчання. Ми розуміємо «пізнавальні уміння» як здатність людини оволодівати новими знаннями, практичними прийомами, навчатися на основі досвіду, мати змогу адаптувати набуті теоретичні знання для вирішення раптових перешкод. Це комплекс розумових і практичних дій.

Проведено аналіз навчальних програм з географії який вказує на те, що формування умінь учнів на уроках закладене у змісті державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Установлено, що від пізнавальних умінь учнів під час вивчення шкільного курсу фізичної географії залежать результати знань, їх підготовка до роботи в сучасних умовах, до творчої діяльності.

Досліджено значення дефініцію «творчі завдання». За основу взято розуміння, «творче завдання» як засіб організації навчальної інформації, в якій поряд з заданою умовою і невідомими даними, міститься вказівка учням для їх самостійної творчої діяльності, спрямованої на реалізацію їх особистісного потенціалу та отримання необхідного освітнього результативного продукту.

У другому розділі **«Методика реалізації формування пізнавальних умінь учнів основної школи з географії із застосуванням творчих завдань»**, здійснено теоретичне обґрунтування методичних особливостей формування пізнавальних умінь учнів основної школи. Запропоновано та охарактеризовано зміст методики впровадження у навчальний процес з фізичної географії моделі формування пізнавальних умінь учнів.

Проведено порівняння традиційного уроку та уроку формування пізнавальних умінь. Запропоновано алгоритм впровадження методики формування пізнавальних умінь у реальний процесі навчання географії в 6-8 класах. Визначено методи формування пізнавальних умінь в учнів у процесі навчання географії в основній школі.

Описано компоненти змісту моделі формування пізнавальних умінь в учнів у процесі навчання географії в основній школі.

Узагальнено та виділено методичні особливості організації навчальної діяльності учнів щодо формування пізнавальних умінь .

Створено творчі завдання причинно-наслідкового та пізнавального характеру для учнів 6-8 класів з фізичної географії.

Запропоновано та описано модель формування пізнавальних умінь учнів на уроках фізичної географії (рис.1).

Теоретичною основою побудови експериментальної моделі формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання виступає ідея єдності пізнавальної спрямованості освітнього процесу в основній школі, її науковості, безперервності та наступності навчання, інноваційної діяльності, системного й особистісно-орієнтованого підходу та доступності для учня основної школи. Процес формування пізнавальних умінь було розглянуто як цілісну педагогічну систему, яка є невід'ємною частиною освітнього процесу в сучасній школі і, зокрема на уроках географії.

Виокремлено та схарактеризовано структурні компоненти формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії: навчальний, мотиваційний, змістовно-процесуальний, контроль-регулятивний та особистісно-результативний.

Установлено психолого-педагогічні умови формування пізнавальних умінь.

Визначено, що формування вміння можливе за умови розуміння учнями значень географічних понять, властивостей, закономірностей зв'язків, явищ та процесів, здатності виокремлювати основних характеристик залежить від здатності учня розуміти ситуацію комплексно, а не окремі її елементи. Важливе значення відіграє застосування попередньо набутих знань учнем у процесі його життєдіяльності.

У третьому розділі «**Педагогічне дослідження ефективності методичної системи формування пізнавальних умінь учнів на уроках географії**», описано хід та результати проведеного педагогічного експерименту учнів 6- 8 класів у процесі навчання фізичної географії.

Встановлено, що експериментальне дослідження дає змогу адміністрації навчального закладу та вчителям отримати інформацію щодо стану сформованості пізнавальних умінь учнів основної школи у процесі навчання географії.

Проведено анкетування для вчителів та учнів. Аналіз результатів анкетування вчителів географії дозволив зробити наступні висновки: значна частина вчителів не володіє теоретичними знаннями про пізнавальні вміння й не готові застосовувати творчі завдання у процесі навчання загальноосвітньої школи. Однак позитивним є те, що багато вчителів розуміють актуальність проблеми розвитку даних умінь та їх необхідність у формуванні в навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів.

Проведено аналіз змісту підручників з географії для основної школи в контексті формування пізнавальних умінь, який дозволяє стверджувати, що їх зміст в основному спрямований на формування спеціальних предметних географічних умінь: логічно аналізувати, моделювати та прогнозувати, позитивним є наявність

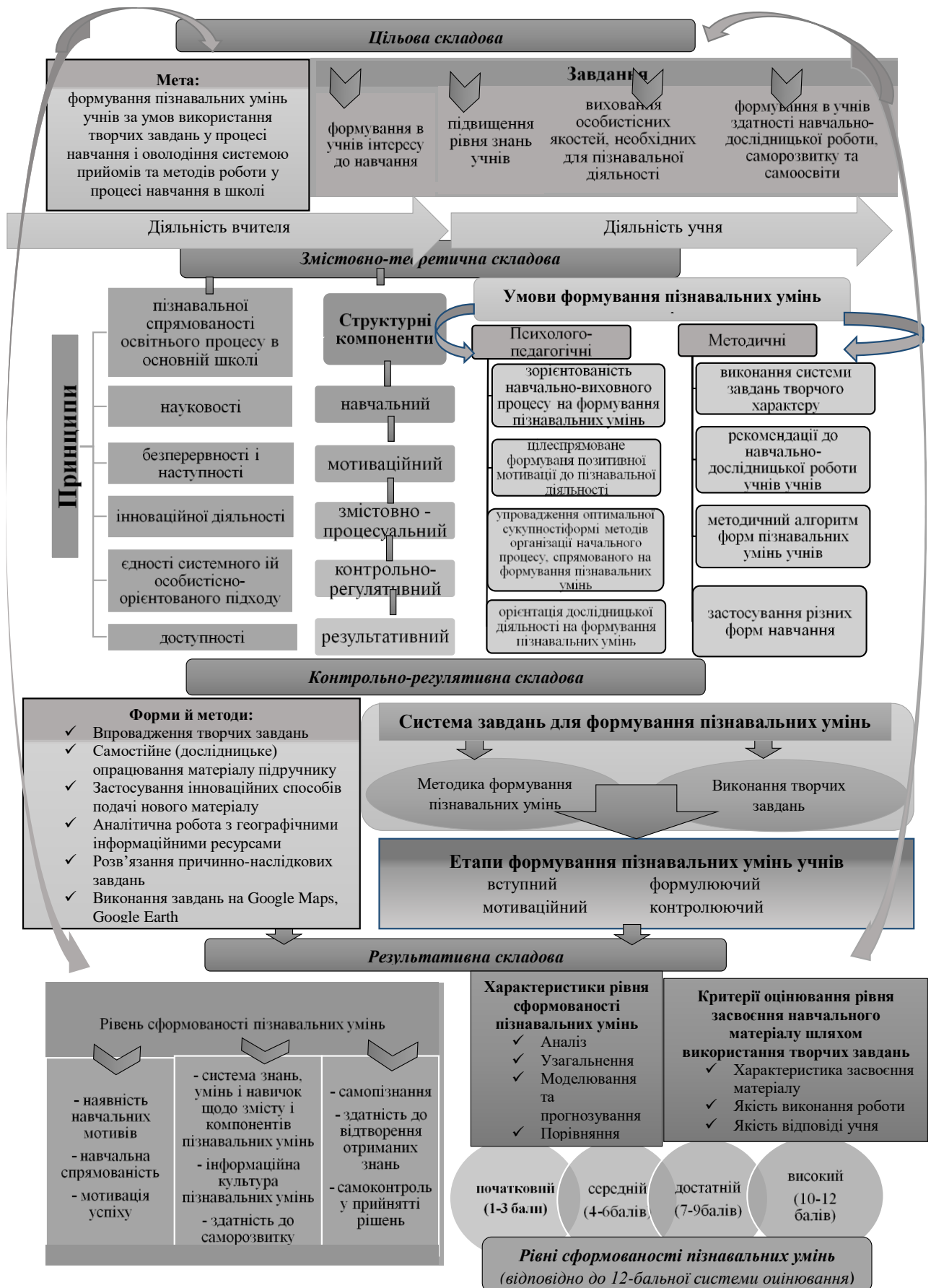

Рис.1 Модель формування пізнавальних умінь учнів на уроках фізичної географії

відповідних рубрик. Однак завдань, які сприяють формуванню пізнавальних умінь, на нашу думку, недостатньо, зокрема в підручниках присутня незначна кількість географічних задач, завдань з географічною картою, а також завдань, які потребують самостійного пошуку правильних відповідей.

Проаналізовано учнівські анкети. Спираючись на результати, можна констатувати, що в пізнавальній діяльності учнів, насамперед, приваблює використання творчих завдань, аналіз інформації, знаходження доказів, формування висновків. Цікавим для школярів є пізнання конкретних фактів, проте самостійна пошукова діяльність викликає інтерес меншій кількості респондентів.

На наступному етапі було проведено зрізи знань в експериментальних та контрольних 6-8 класах (таблиця 1, рис.2).

Таблиця 1.

Вихідні данні початкового зрізу знань учнів 6-8 класів для обчислення динаміка рівнів формування пізнавальних умінь учнів

Рівні навчальних досягнень (бали)	Початковий зріз знань учнів 6-8 класів з географії експериментальних шкільних закладів освіти			
	Експериментальна Група		Контрольна Група	
Початковий (1 – 3)	15	24%	14	24%
Середній (4 – 6)	23	36%	24	38%
Достатній (7 – 9)	17	28%	16	27%
Високий (10 – 12)	8	12%	6	11%
Усього	63	100%	60	100%
Середній бал	6,1		5,8	

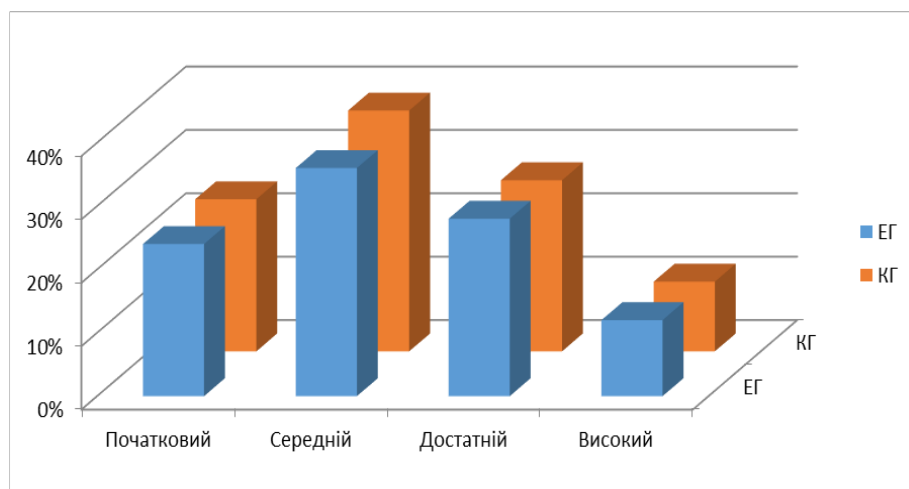

Рис. 2 Діаграма результатів початкового зрізу знань учнів 6-8 класів з географії експериментальних шкільних закладів освіти (ЕГ - експериментальна група, КГ – контрольна група)

Вихідні данні підсумкового зрізу знань учнів 6-8 класів після застосування методики формування пізнавальних умінь учнів показали, що кількість учнів з початковим та середнім рівнем навчальних здобутків знизилась на 4% та 5% відповідно, а рівень учнів з достатнім (7%) та високим (2%) рівнем підвищився на 9% загалом, це вказує на позитивний результат (таблиця 2, рис.3, 4).

Таблиця 2.

Вихідні данні підсумкового зрізу знань учнів 6-8 класів для обчислення динаміка рівнів формування пізнавальних умінь учнів

Рівні навчальних досягнень (бали)	Підсумковий зріз знань учнів 6-8 класів з географії експериментальних шкільних закладів освіти			
	Експериментальна група		Контрольна група	
Початковий (1 – 3)	12	20%	15	26%
Середній (4 – 6)	20	31%	22	38%
Достатній (7 – 9)	22	35%	15	26%
Високий (10 – 12)	9	14%	6	10%
Усього	63	100%	60	100%
Середній бал	6,5		5,9	

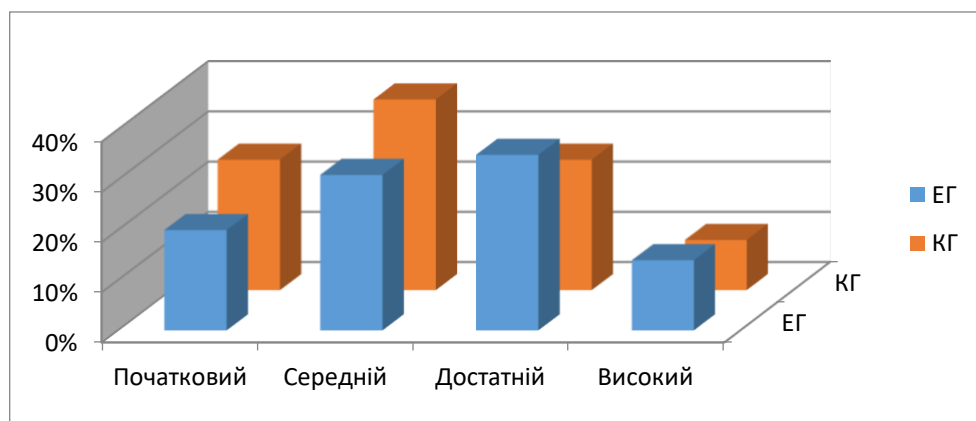

Рис. 3 Діаграма результатів підсумкового зрізу знань учнів 6-8 класів з географії експериментальних шкільних закладів освіти (ЕГ - експериментальна група, КГ – контрольна група)

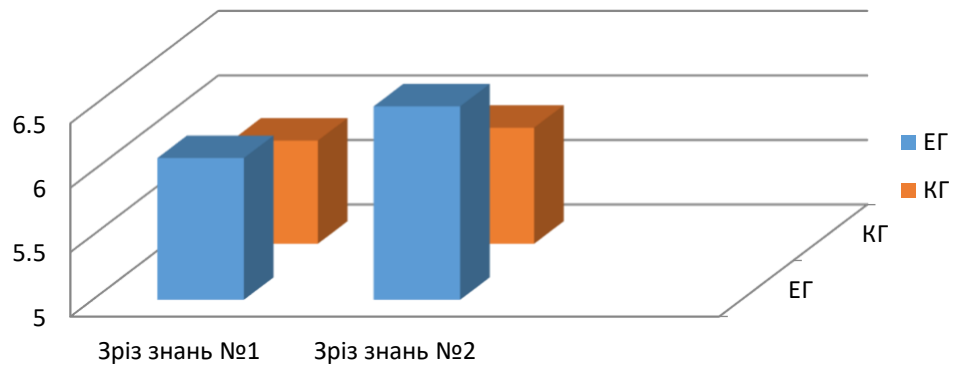

Рис. 4 Порівняльна діаграма результатів контрольних зрізів знань учнів 6-8 класів з географії експериментальних шкільних закладів освіти (ЕГ - експериментальна група, КГ – контрольна група)

Визначено стан рівня знань та сформованості пізнавальних умінь в результаті аналізу контрольних зрізів знань. Виявлено, що більшість учнів (78%), що розв'язують творчі завдання (III, IV рівнів) обмежуються лише використанням умінь аналізу та синтезу. Решта ж учнів мають проблеми навіть з простими тестовими завданнями. Вірогідність отриманих даних експериментального навчання перевірялась статистичними критеріями Колмогорова-Смірнова та кутовим перетворенням Фішера, що вказали на однорідності вибірок експериментальних та контрольних класів.

Виділено критерії, показники та особливості діагностики ефективності застосування змісту методики формування пізнавальних умінь учнів основної школи. За основу взято методичку М. В. Матюхіної. Результати опрацьованих даних показали, що рівень навчальних досягнень здобувачів освіти підвищився порівняно з попереднім контролем на 29%.

ВИСНОВКИ

Провівши теоретичне та експериментальне узагальнення теми дослідження, щодо формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання географії, було підтверджено робочу гіпотезу дослідження й це допомогло зробити наступні висновки.

Аналіз навчально-методичної, наукової, філософської та психолого-педагогічної література показав, що проблема формування пізнавальних умінь учнів основної школи в сучасних умовах є однією з гостро актуальних не тільки з точки зору розв'язання власне соціально-економічних завдань, але передусім як найповнішого розкриття творчого потенціалу кожної людини. Гуманізація цілей навчання і виховання підростаючого покоління, що становить собою магістральну лінію перебудови в усіх сферах освітнього простору, передбачає всебічний розвиток особистості здобувачів освіти, вияв ними творчості, ініціативи і самостійності, зокрема при реалізації в майбутньому. На цьому ґрунті загострюється потреба у вивченні способів формування та розвитку умінь, навичок, обдарувань учнів, їх інтересів та схильностей, а також дослідженні умов, за яких ці інтереси та схильності

перетворюються на дієві мотиви майбутнього самовизначення та реалізації спеціалістів високої кваліфікації, їх мобільності, готовності до вирішення складних завдань, завдяки попередньо набутим умінням пізнавати та творчо підходити до вирішення поставлених задач.

Метою дослідження є розробка та експериментальна перевірка змісту методики формування пізнавальних умінь учнів основної школи. Необхідність і своєчасність дослідження зумовлені реформою шкільної географічної освіти. Суттєві зміни у навчанні географії учнів основної школи пов'язані з необхідністю формувати пізнавальних умінь.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення проблеми формування пізнавальних умінь з використанням творчих завдань в процес навчання географії учнів 6-8 класів. Відповідно до поставленої мети та визначених завдань дисертаційної роботи отримано наступні результати:

- з'ясовано стан розробки проблеми в психолого-педагогічній, науково-методичній літературі та у практиці навчання географії основної школи;
- визначено категоріальний апарат дослідження: формування пізнавальних умінь учнів основної школи, творчі завдання;
- на основі порівняльного аналізу традиційного навчання географії створено концептуальну модель формування пізнавальних умінь учнів;
- на основі створеної моделі визначено та описано компоненти методики формування пізнавальних умінь учнів: мотиваційно-ціннісний, практико-орієнтований, діяльнісний та рефлексивний;
- етапи експериментального дослідження підтвердили дієвість запропонованої методики формування пізнавальних умінь учнів основної школи.

За підсумками апробації та аналізу отриманих результатів дослідження можна зробити наступні висновки.

Актуальним на сьогоднішній день є також використання учителем на уроці різноманітних комп'ютерних програм географічного змісту, що допоможе: розширити межі творчої діяльності вчителя та учнів; усвідомити можливості ефективного застосування комп'ютерних технологій; привчити учнів до самостійної дослідницької діяльності під час розв'язування практично спрямованих завдань; підвищення результатів навчання та розвитку в учнів загально навчальних і спеціальних навичок, що є ефективнішим, ніж під час використання традиційних засобів.

Учитель в свою чергу має створити на уроці умови для формування особистості, яка: самостійно набуває необхідні знання, вміло застосовує їх на практиці для розв'язання різноманітних проблем; вміє самостійно критично мислити, бачити труднощі в реальному світі і шукати шляхи раціонального їх подолання; чітко усвідомлює, де і яким чином отримані нею знання можуть бути застосовані у практичному житті; вміє працювати з інформацією (збирати, аналізувати, узагальнювати, зіставляти, аргументувати тощо).

Загалом, дослідження шкільної практики підтвердило необхідність формування пізнавальних умінь учнів серед шкільної молоді. Учні 6-8 класів знаходяться на

порозі вступу в сучасний інформаційний простір, який динамічно змінюється та наповнений значною кількістю інформації.

Вивчення стану досліджування теми дисертації, дало можливість переконатись, що саме школярі даної вікової групи були доцільно обрані для проведення експерименту з огляду на те, що на ці класи припадає значний об'єм інформації. На вивчення географічного матеріалу в основній школі, який подалі застосовується в старшій школі та життєвих ситуаціях. Відповідно це дозволяє використати весь потенціал курсу «Загальної географії», «Географії материків та океанів», «Україна у світі: природа, населення» в контексті формування пізнавальних умінь учнів шляхом застосування творчих завдань.

Анкетування, бесіди з учнями, їх батьками, вчителями допомогли з'ясувати стан вивченості даної проблеми, щодо формування пізнавальних умінь учнів 6 – 8 класів на уроках географії. Спираючись на результати анкетування та контрольних зрізів, можна констатувати, що в пізнавальній діяльності учнів, насамперед, приваблює використання творчих завдань, аналіз інформації, знаходження доказів, формування висновків. Цікавим для школярів є пізнання конкретних фактів, проте самостійна пошукова діяльність викликає інтерес меншої кількості респондентів.

Отже, одним із важливих напрямів, що забезпечує розвиток та самореалізацію особистості, є формування і розвиток пізнавально-інтелектуальної сфери школяра. Сформованість пізнавальних умінь є одним із найважливіших завдань школи, тому що здатність до навчання, можливість освоєння будь-якого предмета тісно пов'язана з формуванням навчальних інтересів та розвитком мислення, шляхом використання творчих завдань.

Запроваджена методика формування пізнавальних умінь учнів навчально-виховного процесу охопила урочну і позаурочну роботу вчителя. Систематичне використання елементів завдань творчих характеру, виконання самостійних та контрольних зрізів знань на базі досліджуваних навчальних закладів дало позитивний результат: в учні експериментального класу збільшився показник внутрішньої позитивної мотивації (29%). Що вказує на позитивну роль застосування творчих завдань у процесі формування пізнавальних умінь учнів основної школи на уроках географії.

З метою якісного та поетапного застосування всіх складових елементів навчального процесу на уроках географії було розроблено модель формування пізнавальних умінь учнів. За основу нашої моделі була покладена ідея про те, що в процесі навчання фізичної географії можливо створити сприятливі умови для формування в учнів пізнавальних умінь. Умовами впровадження стали: педагогічні – взаємодія вчителя та учня у процесі навчання фізичної географії; психологічні – сприятлива атмосфера для виконання завдань творчого характеру, доброзичливі відносини між здобувачем освіти та вчителем; методичні – застосування творчих завдань, як засобу формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів на уроках географії.

Доцільність застосування експериментального змісту методики формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі вивчення фізичної географії підтверджено та доведено за допомогою методів статистичної обробки та аналізу, що дає підставу стверджувати про ефективність та перспективність використання

розробленого змісту методичної системи формування пізнавальних умінь учнів основної школи на уроках фізичної географії із застосуванням творчих завдань. Проведене дослідження не вичерпує всіх факторів та аспектів проблеми формування пізнавальних умінь учнів, зокрема подальшого вивчення потребують питання застосування завдань творчого характеру та іншими інформаційними джерелами у процесі навчання фізичної географії курсів «Україна і світове господарство», «Географія: регіони та країни», «Географічний простір Землі» в основній школі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Опубліковані праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Стаднюк Ю. Ю., Покась, Л. А. Модель формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – Вип. 60, т. 2. – С. 79-82.
2. Федоренко Ю. Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Творчі завдання як засіб формування пізнавальних умінь учнів. Збірник наукових праць Херсонського державного університету: Педагогічні науки. - 2016. - Вип. 72(2). - С. 50-54.
3. Федоренко Ю. Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Методичні основи формування пізнавальних умінь учнів 6–8 класів процесі навчання географії. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2015. - В. 1. - С. 370-377.
4. Федоренко Ю.Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Теоретичний аналіз стану педагогічної проблеми формування пізнавальних умінь учнів у навчанні фізичної географії . *Географія та економіка в рідній школі*. 2014. № 4.- С. 30-34.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

5. Стаднюк Ю. Ю. Аналіз результатів анкетування вчителів щодо визначення педагогічної компетентності у формуванні пізнавальних умінь учнів 6–8 класів на уроках фізичної географії. *Science and Education: problems, prospects and innovations*. Kyoto - 2021. - С. 940-950.
6. Федоренко Ю.Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Педагогическое внедрение идеи устойчивого развития для формирования познавательных умений путем использования творческих задач на уроках географии. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Budapest, III (27). 2015. - С. 63-65.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації: тези, доповіді та матеріали науково-практичних конференцій

7. Федоренко Ю. Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Аналіз навчально-методичного комплексу як дидактична умова формування пізнавальних умінь учнів з фізичної географії International scientific journal. Kyiv - 2016. - № 1 (1). - С. 61-64.
8. Федоренко Ю. Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Творчі завдання як засіб формування пізнавальних умінь учнів. Природнича освіта і наука для сталого розвитку України: проблеми і перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (1-3 жовтня 2014 р м. Глухів.). – Суми: Видавництво «Ярославна», 2014. – С. 247-250.
9. Федоренко Ю. Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Особливості формування пізнавальних умінь учнів у процесі навчання фізичної географії шляхом використання програмного забезпечення Google Earth. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXII КАРАШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) (м. Полтава, 21-22 травня 2015 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава, 2015. – С. 219-220.
10. Федоренко Ю. Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Навчально-методичний комплекс для формування пізнавальних умінь учнів з географії. Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки та психології: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27-28 листопада 2015 р.): – Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2015. – С. 77-81.
11. Федоренко Ю. Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Творчі завдання як засіб формування пізнавальних умінь і навичок. Географія та екологія: наука і освіта Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю), м. Умань, 10-11 квітня 2014р./ відп. ред. О.В.Браславська – Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2014. – С.336-340.
12. Федоренко Ю. Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Педагогічні передумови впровадження ідеї сталого розвитку для формування пізнавальних умінь шляхом використання творчих завдань. Історичні, філософські, мовні і методологічні тенденції розвитку сучасної освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців (4-5 грудня 2014 р., м. Харків): / Євсюкков О.Ф. – Харків: видавництво «Фінарт», 2014. - С.133-136.
13. Федоренко Ю. Ю. (Стаднюк Ю. Ю.) Формування пізнавальних умінь учнів на уроках географії в основній школі шляхом використання творчих завдань. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: збірн. наук. пр. звітно-наук. конф. викл. університету за 2013 рік. (м. Київ, 4-6 лют. 2014 р.) Київ, 2014. - С. 57–58.
14. Стаднюк Ю. Ю. Аналіз результатів анкетування учнів 6-8 класів щодо особливостей формування пізнавальних умінь на уроках фізичної. Results of modern scientific research and development/ Madrid - 2021. - С. 302-308.

АНОТАЦІЇ

Стаднюк Ю. Ю. Формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.02 - «Теорія та методика навчання (географія)». – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ. Інститут педагогіки НАПН України. – Київ, 2021.

У роботі розглядаються теоретико-методичні, психолого-педагогічні особливості та підходи формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії. Розкрито аспекти проблеми формування пізнавальних умінь учнів як предметної компетенції здобувачів освіти основної школи. Розроблено систему творчих завдань, як засобу формування пізнавальних умінь учнів основної школи. Обґрунтовано та експериментально перевірено зміст методики формування пізнавальних умінь учнів 6-8 класів у процесі навчання фізичної географії. Досліджено та узагальнено досвід щодо педагогічних умов формування пізнавальних умінь учнів сучасної української школи у процесі навчання географії. Підготовлено методичні матеріали щодо впровадження розробленої методичної моделі у навчальний процес. Одержані результати можуть бути використані у шкільній практиці навчання географії та для підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: формування умінь, пізнавальні уміння, модель, фізична географія, методика навчання географії, творчі завдання.

Стаднюк Ю. Ю. Формирование познавательных умений учащихся 6-8 классов в процессе обучения физической географии. - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - «Теория и методика обучения (география)». – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, г. Киев. Институт педагогики АПН Украины. - Киев, 2021.

В работе рассматриваются теоретико-методические, психолого-педагогические особенности и подходы формирования познавательных умений учащихся 6-8 классов в процессе обучения физической географии. Раскрыты аспекты проблемы формирования познавательных умений учащихся как предметной компетенции соискателей образования основной школы. Разработана система творческих заданий, как средства формирования познавательных умений учащихся основной школы. Обосновано и экспериментально проверено содержание методики формирования познавательных умений учащихся 6-8 классов в процессе обучения физической географии. Исследованы и обобщен опыт по педагогическим условиям формирования познавательных умений, учащихся современной украинской школы в процессе обучения географии. Подготовлено методические материалы по внедрению разработанной методической модели в учебный процесс. Полученные результаты

могут быть использованы в школьной практике обучения географии и для подготовки будущих учителей в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: формирование умений, познавательные способности, модель, физическая география, методика обучения географии, творческие задания.

Stadnyuk Y. Cognitive skill`s formation pupils of 6th – 8 th forms in the process of studying physical geography. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Theses for a Candidate Degree in Pedagogics. Specialty 13.00.02 – National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov, Kyiv. Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences in Ukraine. - Kyiv, 2021.

The thesis considers theoretical and methodological, psychological and pedagogical features and approaches to the formation of cognitive skills of students 6th – 8 th forms in the process of studying physical geography. Aspects of the problem of forming pupils` cognitive skills as a subject competence of primary school students are revealed. A system of creative tasks has been developed as a means of forming the cognitive skills of primary school pupils.

The methodology formation cognitive skills of students 6th – 8 th forms in the process of studying physical geography and its model are analysed. Our model of forming the skills of primary school students is based on the idea that in the process of studying physical geography it is possible to create favourable conditions for the formation of students' cognitive skills

The theoretical basis for building an experimental model of forming students' cognitive skills in the studying process is the idea of unity of cognitive orientation of the educational process in school, its scientific, continuity of studying, innovation, unity of systemic and personality-oriented approach and accessibility for students 6th – 8 th forms. The process formation of cognitive skills was considered as a holistic pedagogical system, which is an integral part of the educational process in the modern school and, in particular, in geography lessons.

The structural components of the formation of students' cognitive skills in the process of studying physical geography were characterized and described: educational, motivational, content-procedural, control-regulatory and personal-effective.

Psychological and pedagogical conditions for the formation of cognitive skills are established.

The content of the formation method of pupils` cognitive skills of 6th – 8 th forms in the process of studying physical geography is substantiated and experimentally checked. The experience of pedagogical conditions of formation pupils` cognitive skills in modern Ukrainian school in the process of studying geography is researched and generalized. Methodical materials on introduction of the developed methodical model in educational process are prepared.

The obtained results can be used in school practice of studying geography and for training future teachers in higher educational institutions.

Key words: formation of skills, cognitive skills, model, physical geography, methods of studying geography, creative tasks.